

การศึกษาวิวัฒนาการของเมืองกับความสัมพันธ์ด้านมิติทางประวัติศาสตร์ กรณีศึกษา : เทศบาลเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม

The Study on Urban Evolution and Relationship of Historical Dimension; Case Study of Mahasarakham Municipal, Maha Sarakham Province.

เมธี พิริยการนนท์¹

Methee Piriyakarnnon¹

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิวัฒนาการของเมืองกับความสัมพันธ์ด้านมิติทางประวัติศาสตร์ กรณีศึกษา : เทศบาลเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม” มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาวิวัฒนาการของเมือง และการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเทศบาลเมืองมหาสารคาม ครอบคลุมมิติด้านประวัติศาสตร์ การตั้งถิ่นฐาน รวมถึงความสัมพันธ์ของวิวัฒนาการของเมืองกับด้านต่างๆ เพื่อนำไปสู่การเสนอแนวทางการพัฒนาชุมชนเทศบาลเมืองมหาสารคาม ที่สอดคล้องกับมิติด้านประวัติศาสตร์ของเมือง โดยที่การศึกษานี้ใช้วิธีวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) งานวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ (Historical research) และงานวิจัยเชิงบรรยายหรือพรรณนา (Descriptive research) ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ที่ได้จากการศึกษาความสำคัญทางกายภาพพื้นที่ชุมชนและพื้นที่ทางด้านประวัติศาสตร์ ความสำคัญของ ประวัติศาสตร์ที่มีต่อเมือง เช่น ประวัติศาสตร์กับภูมิทัศน์เมือง ซึ่งผลจากการศึกษานั้นได้ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐาน และความสัมพันธ์ของการตั้งถิ่นฐานกับสภาพแวดล้อม นั้นได้มีข้อสรุปดังนี้ 1) ปัจจัยการตั้งถิ่นฐาน คือการตั้งถิ่นฐาน โดยตั้งบนพื้นที่เนินเพื่อหนีปัญหาน้ำท่วม ใกล้พื้นที่แหล่งน้ำ 2) ปัจจัยการขยายตัวโดยรอบพื้นที่ราชการต่างๆ และการขยายตัวที่ยึดโยงกับพื้นที่การค้า การเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางด้านการค้า พื้นที่ที่มีความสำคัญทางด้านการค้า 3) ปัจจัยการขยายตัวของพื้นที่ชุมชนตามเส้นทางคมนาคมและพื้นที่คลองน้ำที่สำคัญ พื้นที่ที่มีความสำคัญ ตามพื้นที่สถาบันการศึกษาและพื้นที่พาณิชย์กรรมใหม่

จากปัจจัยที่เป็นอิทธิพลด้านตั้งถิ่นฐานของเมืองนั้นจะเห็นความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมในเมืองมหาสารคาม คือ พื้นที่แรกของการเกิดชุมชนเมืองมหาสารคาม บริเวณพื้นที่ดอน หรือเนินและใกล้แหล่งน้ำ ได้แก่ พื้นที่กุดนางโย หนองกระทุ่มแหล่งน้ำที่สำคัญ และเกิดการขยายตัวในบริเวณพื้นที่ราบ ตามการตั้งของพื้นที่การค้า และศูนย์ราชการ ได้แก่ บริเวณตลาดสด และศูนย์ราชการเดิม จากนั้นได้มีการพัฒนาเรื่องระบบคมนาคมทำให้เกิดการขยายตัวตามเส้นทางเหล่านั้น ได้แก่ พื้นที่ถนนนครสวรรค์ ถนนผดุงวิถี และคลองสมถวิล รวมถึงการเกิดพื้นที่มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม และขยายไปตามพื้นที่ทางเศรษฐกิจใหม่ของเมือง ทำให้ชุมชนเริ่มขยายตัวมากขึ้น โดยการศึกษาได้สร้างแนวทางการพัฒนาที่เกี่ยวข้องของเมืองโดยสรุป คือ ควรมีการศึกษารูปแบบการพัฒนา การรักษาพื้นที่ที่เป็นรากฐานของประวัติศาสตร์ของเมือง เช่น การส่งเสริมพื้นที่ที่เป็นถนนการค้าโดยรักษาพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ รักษาแบบของอาคารที่มีความสำคัญในอดีต สร้างความสัมพันธ์กับมิติทางสังคม และ

¹ อาจารย์ประจำ, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Lecturer, Faculty of Architecture Urban Design and Creative Arts Mahasarakham University

วัฒนธรรมให้เกิดขึ้น การสร้างเสริมพื้นที่ว่างสาธารณะ (Public Open Space) ในเมือง ที่สามารถเล่าเรื่องถึงความสำคัญในอดีตและสอดคล้องกับการพัฒนาที่ต้องสนองความต้องการในใช้พื้นที่ในปัจจุบัน รวมถึงการควบคุมการขยายตัวของเมืองที่แก้ปัญหาการกระจายตัวของเมืองแบบกระจัดกระจาย (Urban Sprawl) การควบคุมการขยายตัวของเมืองรูกำลังพื้นที่สาธารณะ และพื้นที่ประวัติศาสตร์ของเมือง

คำสำคัญ : ประวัติศาสตร์, การรับรู้ถึงความเป็นชุมชนที่อยู่อาศัยเดียวกัน, มรดกทางวัฒนธรรม, ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม, ภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์

Abstract

This research aimed to study urban evolution and settlement of people in Mahasarakham municipal communities that related to historical dimension and relationship of urban evolution. This study was a guideline to develop Mahasarakham municipal community that would relate to historical dimension. This study was qualitative research, historical research and descriptive research. The data was analyzed from the study of physical important of community area and historical area, such as history and townscape. The result of this study presented the following conclusion. 1) Settlement factor was to settle down on height area nearby water resource to avoid flooding problem. 2) Expansion factor around official areas was related to new trading areas. 3) Expansion factor of community areas on transportation route, canal areas were important to educational areas and new commercial areas.

From the factors that had influence to urban settlement could present environmental relationship in Maha Sarakham province. The first urban area of Maha Sarakham province located on highland area and nearby water resources, such as Khudnayai and Nongkhathum. The important of water resource, community expansion on trading areas and official areas were presented by fresh market and original official areas. After that there were transportation development along these routes such as Nakhonsawan road area, Phadungwithee road area and Somthawin canal. Moreover, there were educational institutes such as Mahasarakham University and Rajabhat Mahasarakham University that enhanced community expansion. The conclusion of urban development presented as the following details. Development pattern of urban areas should conserve historical area also, for example, trading area should keep pattern of old buildings. This way could support the relationship between social and cultural dimension that would be the way to support public open space and urban sprawl.

Keyword : History, Sense of Community, Heritage, Cultural Landscape, Historic Townscape

บทนำ

“วิวัฒนาการของเมือง และการตั้งถิ่นฐาน”
ของชุมชนนั้นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกที่ตั้ง

ถิ่นฐานของมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นการตั้งถิ่นฐานระดับ
กลุ่มบ้าน หมู่บ้าน ชุมชนเมือง นคร หรือ มหา
นคร (Trewartha 1969 : 77-78) กล่าวว่า ส่วน
ใหญ่เกือบทุกแห่งการเลือกทำเลที่ตั้งถิ่นฐาน

ปัจจัยที่สำคัญ 3 ประการคือ 1) ปัจจัยทางสภาพภูมิศาสตร์ถือเป็นปัจจัยที่กำหนดความเหมาะสมของการเป็นถิ่นที่อยู่สำหรับมนุษย์เบื้องต้น ซึ่งมนุษย์อาจพิจารณาจากสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ประกอบกัน ได้แก่ สภาพอากาศแหล่งน้ำ ที่ดอน และที่กำบังภัย เป็นต้น 2) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยที่มักเกิดคู่กับการตั้งถิ่นฐานและมีอิทธิพลต่อการขยายตัวเป็นเมืองต่อไปในอนาคต 3) ปัจจัยทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนความเชื่อของแต่ละกลุ่มชน เหล่านี้มีผลต่อทิศทางการเลือกทำเลที่ตั้งถิ่นฐานแตกต่างกันด้วย ขณะที่ (Spencer and Thomas 1978 : 6) มองว่า การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์เป็นปรากฏการณ์ทางภูมิศาสตร์วัฒนธรรม (Cultural geography) ของการจัดการทางพื้นที่เพื่อการอยู่อาศัย ทำมาหากิน และการแสวงหาโอกาสต่าง ๆ ของมนุษย์ที่มาอยู่รวมกัน ซึ่งสิ่งที่ปรากฏบนพื้นที่เกิดจากผลของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม ส่วนหนึ่งมาจากบทบาทและความสำคัญทางกายภาพของพื้นที่ที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐานอีกส่วนมาจากบทบาททางวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตของผู้คน รวมถึงโลกทัศน์ ความเชื่อ และความต้องการของคนในพื้นที่ที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับสภาพแวดล้อม ที่เชื่อมโยงไปสู่แหล่งที่ตั้งและสิ่งแวดล้อมโดยผ่านการทำกิจกรรมต่าง ๆ และการใช้พื้นที่เพื่อทำกิจกรรมนั้น ขณะเดียวกันสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ของแหล่งที่ตั้งถิ่นฐานแต่ละแห่งก็มีผลต่อการกำหนดวิถีชีวิตความเป็นอยู่ สังคม และวัฒนธรรมของคนในชุมชน รวมถึงการกำหนดรูปแบบของการตั้งถิ่นฐานที่แตกต่างกันด้วย

เมืองมหาสารคามเป็นชุมชนเมืองเล็กๆที่มีวัฒนธรรมประเพณีความเชื่อและเรื่องราวประวัติศาสตร์ซึ่งมีความสำคัญในระดับท้องถิ่น เป็น “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบกิ่งเมืองกิ่งชนบท”

เมืองมหาสารคาม นับเป็นแหล่งรวมวัฒนธรรมของชาวอีสาน มีชุมชนโบราณมากมาย ไม่ว่าจะเป็นชุมชนบ้านเชียงเหียน หมูบ้านปันทมของชาวบ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมืองมหาสารคามแหล่งโบราณสถาน และสถานที่สำคัญทางศาสนาก็มีพระธาตุนาดูน กู่สันตรัตน์ ที่อำเภอนาดูน กู่บ้านแดง ที่อำเภอวาปีปทุม ปราสาท กู่ ตำบลเขวา อำเภอเมืองมหาสารคาม ที่เป็นฐานความรู้ทางประวัติศาสตร์ของเมืองที่สำคัญยิ่งผนวกกับปัจจุบันเทศบาลเมืองมหาสารคามเป็นเมือง “ตักสิลา” เมืองการศึกษาของชาวเมืองมหาสารคาม และเมืองการศึกษาของชาวอีสาน มีทั้ง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม วิทยาลัยพลศึกษา วิทยาลัยเทคนิค วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยี วิทยาลัยอาชีวศึกษา รวมทั้งสถานศึกษาอุดมศึกษาของภาคเอกชน เมืองมหาสารคาม มีลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเป็นแบบตั้งบ้านเรือนตามแนวยาวของถนน (Road Linear Settlement) ย่านการค้าใจกลางเมืองอยู่บริเวณถนนนครสวรรค์ ถนนบรรพต และถนนผดุงวิถี โดยพื้นที่ชุมชนจะเกาะตัวหนาแน่นบริเวณถนนนครสวรรค์ ถึงบริเวณริมคลองสมถวิลราษฎร์ ในอดีตบริเวณที่มีการตั้งชุมชนหนาแน่นแห่งแรกของเมืองมหาสารคาม (พ.ศ.2408, ร.4) จะตั้งอยู่ที่กุตนางไย โดยจะกระจุกตัวอยู่บริเวณคุ้มวัดอภิสิทธิ์และค่อยๆ ขยายตัวไปทางวัดโพธิ์ศรีปัจจุบัน และในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ.2539 มีการขยายตัวของชุมชนที่อยู่อาศัยเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากการขยายตัวทางการศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและสภาพทางสังคม มีอาคารพาณิชย์ และอาคารพักอาศัยประเภทหอพักเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว รวมถึงการเพิ่มขึ้นของจำนวนที่อยู่อาศัย และโครงการต่างๆ เพื่อรองรับการขยายตัวของชุมชนเมืองซึ่งลักษณะดังกล่าว

นั้นมีความสัมพันธ์กับมิติทางด้านประวัติศาสตร์
หลายๆด้านของเมือง

ดังนั้นการศึกษาพัฒนาการของเมืองกับ
ความสัมพันธ์ด้านมิติทางประวัติศาสตร์ เป็นอีก
ทางเลือกหนึ่ง ที่จะทำให้ผู้คนเข้าใจถึง
ความสำคัญของพื้นที่ มองเห็นคุณค่าของเรื่องราว
เหล่านี้ และนำไปสู่แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน
รวมถึงการสร้างแนวทางการพัฒนาที่ยังคงอยู่
ร่วมกับยุคสมัยต่างๆที่มีการเปลี่ยนแปลง
ตลอดเวลา สร้างความภาคภูมิใจ และเกิด
ประโยชน์ต่อสังคม ได้ด้วยเช่นกัน

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1) เพื่อศึกษาพัฒนาการของเมือง และ
การตั้งถิ่นฐานของชุมชนเทศบาลเมือง
มหาสารคาม
- 2) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์
วิวัฒนาการมิติด้านประวัติศาสตร์ของชุมชน
เทศบาลเมืองมหาสารคาม
- 3) เพื่อศึกษา
ความสัมพันธ์ของวิวัฒนาการของเมือง และการ
ตั้งถิ่นฐานกับมิติด้านประวัติศาสตร์วิวัฒนาการ
ของชุมชนเทศบาลเมืองมหาสารคาม
- 4) เพื่อ
ศึกษาและสร้างแนวทางการพัฒนาความสัมพันธ์
ของวิวัฒนาการของเมือง และการตั้งถิ่นฐานกับ
มิติด้านประวัติศาสตร์วิวัฒนาการของชุมชน
เทศบาลเมืองมหาสารคาม

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

- 1) ศึกษาข้อมูลทั่วไป เทศบาลเมือง
มหาสารคาม ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ วิถี
ชีวิต รูปแบบเมือง และการวางผังเมือง
- 2) ศึกษาศักยภาพ ข้อจำกัด ปัญหา
ผลกระทบที่เกี่ยวข้องกับมิติทางด้าน
ประวัติศาสตร์ของเทศบาลเมืองมหาสารคาม
- 3) ศึกษาความสัมพันธ์ด้านมิติทาง
ประวัติศาสตร์กับวิวัฒนาการของเมือง
มหาสารคาม

ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่เมืองมหาสารคาม ครอบคลุมเขตการ
ปกครองเขตเทศบาลเมืองมหาสารคาม พื้นที่
24.14 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมชุมชนจำนวน
30 ชุมชน

กระบวนการวิจัย

- 1) ทบทวนเอกสารทางด้านประวัติศาสตร์
ของเมือง และเอกสารเกี่ยวกับทฤษฎี แนวคิด
และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะงานของการ
วิจัย

- 2) การสำรวจภาคสนามเพื่อศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

- 3) ศึกษาข้อมูลทางตามวัตถุประสงค์ในการ
การวิจัย เพื่อใช้สำหรับขอความร่วมมือในการทำ
วิจัยและเก็บข้อมูลด้านต่างๆ ประสานงาน
หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

- 4) ศึกษาวิเคราะห์และอธิบาย
ความสัมพันธ์ของเงื่อนไข ปัญหาและข้อจำกัด
ของวิวัฒนาการเมืองกับด้านมิติทางประวัติศาสตร์
ในพื้นที่ศึกษา

- 5) ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์หา
องค์ความรู้ที่สนับสนุนการพัฒนาเพื่อการสร้าง
ความความสัมพันธ์ของวิวัฒนาการเมืองกับด้าน
มิติทางประวัติศาสตร์ ในพื้นที่ศึกษา

- 6) ทำการวิเคราะห์และประมวลผลจาก
ข้อมูลต่างๆ

- 7) สรุปผล

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ได้ดำเนินการศึกษาตามขั้นตอนดังนี้

- 1) รวบรวมข้อมูลเอกสาร เป็นการศึกษา
วิธีการกระบวนการต่างๆ ศึกษาแนวคิดทฤษฎี
ต่างๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ทราบองค์ความรู้ต่างๆ ที่
เกี่ยวข้องกับวิวัฒนาการของเมืองกับ
ความสัมพันธ์ด้านมิติทางประวัติศาสตร์ และ

สนับสนุนองค์ความรู้ในการพัฒนาต่างๆ ซึ่งการศึกษา

2) มีวิธีการและเครื่องมือในการวิจัย โดยเก็บข้อมูลทั้งในรูปแบบเอกสารและการสำรวจด้วยสายตา (Visual Survey) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการแยกปัจจัย วิวัฒนาการของเมืองกับความสัมพันธ์ด้านมิติทางประวัติศาสตร์ โดยวิธีการของการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ (Historical research) และ การวิจัยเชิงบรรยายหรือพรรณนา (Descriptive research) ในการแสดงการวิเคราะห์

3) การเก็บและรวบรวมข้อมูล

4) วิเคราะห์ข้อมูล

ผลสรุปจากการวิจัย

มหาสารคามเป็นเมืองที่ได้ชื่อว่าเป็น “ตักสิลานคร” เมืองแห่งการศึกษา มีความชัดเจนในเรื่องของการรับรู้การเป็นเมืองแห่งการศึกษา ซึ่งเป็นเอกลักษณ์โดดเด่น เพียงพร้อมด้วยภูมิความรู้ที่มากมาย ทั้งวิวัฒนาการของบ้านเมือง พัฒนาการทางสังคม และภูมิปัญญา ซึ่งส่งผลให้ได้รับคัดเลือกเป็นเมืองต้นแบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ด้านเมืองแห่งการเรียนรู้ สู่การพัฒนาชุมชน ซึ่งหมายถึง เมืองที่มีความชัดเจนในการนำความคิดสร้างสรรค์มาพัฒนาเมืองหรือชุมชน จากรากฐานของต้นทุนทาง ภูมิศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาภายในท้องถิ่น ก่อให้เกิดเอกลักษณ์ที่มีคุณค่า มีสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอย่างยั่งยืน รวมถึงเมืองมหาสารคาม มียุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้และศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรม โดยเป็น

- 1) การสร้างโอกาสให้กับประชาชนสามารถเข้าถึงการบริการทางการศึกษาทั้งในและนอกระบบ
- 2) พัฒนาเสริมสร้างบรรยากาศของสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเป็นแหล่งเรียนรู้และศูนย์กลางวัฒนธรรมและ
- 3) สนับสนุนและส่งเสริมการศึกษาเพื่อพัฒนากำลังแรงงานให้มีความสามารถ

ความรู้ทักษะในวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสภาวะการแข่งขันและเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับประชาชน ทั้งนี้ภายในตัวเมืองมหาสารคามมีเรื่องราวและประวัติศาสตร์ที่ควรค่าแก่การศึกษาเรียนรู้ หรือการส่งเสริมให้เห็นคุณค่าของสิ่งเหล่านี้ ควรมีการส่งเสริมและสร้างเสริมความสำคัญด้านพื้นที่ให้เป็นที่ยอมรับของชุมชนด้วยเช่นกัน

ความสำคัญลักษณะทางกายภาพของชุมชนและเหตุปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐาน

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนเทศบาลเมืองมหาสารคามนั้นมีมูลเหตุของการเกิดความเป็นที่มาจากหลายปัจจัย โดยสามารถแบ่งการตั้งถิ่นฐานเป็นยุคต่างๆได้ดังนี้

1) ยุคก่อน ปี พ.ศ.2402 การเกิดกลุ่มบ้านเมืองลุ่มน้ำชี ตอนกลาง (สุวรรณภูมิ)

เป็นช่วงของรากฐานของการได้รับอิทธิพลของขอมที่เข้ามาสู่แดนอีสานที่เป็นยุคของการตั้งถิ่นฐานที่ของชุมชนโบราณต่างๆ ในภาคอีสานตอนกลาง โดยสังเกตจากการตั้งถิ่นฐานของชุมชน กับความสัมพันธ์กับโบราณสถานต่างๆ และได้ค่อยๆเชื่อมสายตัวในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 19 จากนั้นได้มีการเข้ามาของกลุ่มชนวัฒนธรรมลาว (ล้านช้าง) โดยได้มีการอพยพเข้ามาตั้งชุมชนในตอนกลางของที่ราบสูง โดยเฉพาะริมน้ำชีตอนกลางที่เป็นกลุ่มใหญ่ มีผู้นำที่เข้มแข็ง มีหลักฐานชัดเจน และเป็นบรรพบุรุษของชาวเมืองมหาสารคาม คือ “กลุ่มหลวงพ่อวัดโพนสะเม็ก” โดยมีการอพยพมาจากเวียงจันทน์ ลงมาตามลุ่มน้ำของ (แม่น้ำโขง) และได้กระจายไปตามเมืองต่างๆ

- เหตุปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐาน

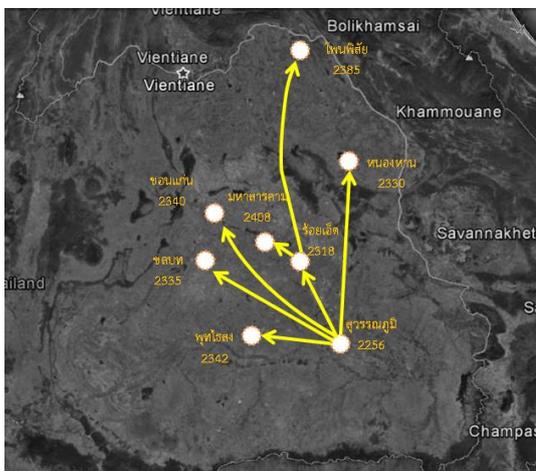
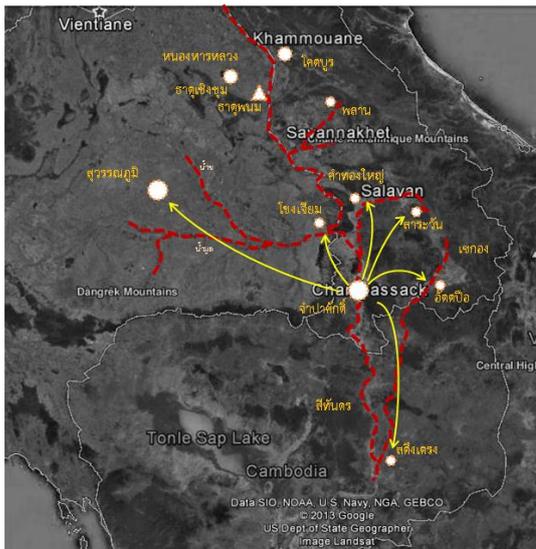
(1) การอพยพของกลุ่มคนและการขยายตัวเมืองตามแม่น้ำสายต่างๆที่เชื่อมและยึดโยงกับแม่น้ำโขงที่มีฐานจากเมืองจำปาศักดิ์

(2) การแบ่งแยก หรือการกระจายอำนาจการปกครองตามหัวเมือง ในระบบความสัมพันธ์จันท์เครือญาติ แต่ที่ยึดโยงกับพื้นที่แหล่งน้ำ

สำคัญ ๆ เช่นกัน ทำให้เกิดแหล่งอารยธรรมต่าง ๆ ตามมา

(3) การเพิ่มขึ้นของประชากร

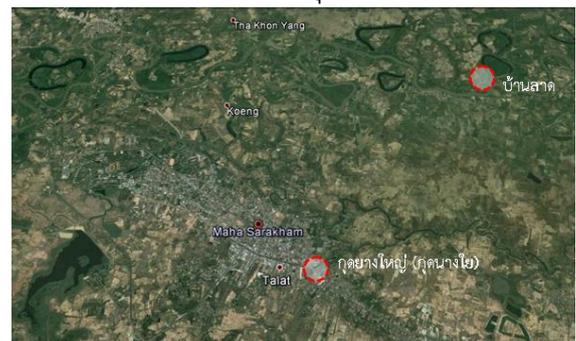
(4) ความขัดแย้ง ด้านเครือญาติการอพยพของกลุ่มคนและการขยายตัวเมืองตามแม่น้ำสายต่างๆที่เชื่อมและยึดโยงกับแม่น้ำโขงที่มีฐานจากเมืองจำปาศักดิ์ เนื่องจากด้านการคมนาคม และยึดติดกับการตั้งถิ่นฐานกับแหล่งน้ำที่เป็นแหล่งทำมาหากิน (ช่วงของการแยกตัวออกจากเมืองร้อยเอ็ด)

รูปภาพ แสดงการอพยพของกลุ่มอาจารย์แก้ว แสดงระยะเวลาการแยกตัวออกจากเมืองร้อยเอ็ด

2) ยุคปี พ.ศ.2408-2416 การเกิดเมืองมหาสารคาม

พระขัติยะวงศา (จันทร์) เจ้าเมืองร้อยเอ็ดเห็นว่า พลเมืองของร้อยเอ็ดมีมากขึ้น เห็นชอบให้ตั้งเมืองใหม่ พระขัติยะวงศาจึงให้ท้าวมหาชัย (กวด) กับ ท้าวบัวทอง ไปสำรวจที่ตั้งเมือง ท้าวมหาชัย ได้เลือกที่ดินระหว่างห้วยคคางและกุดนางโย เพราะเป็นโคกเนินสูงน้ำไม่ท่วมถึง หน้าแล้งก็ได้อาศัยน้ำห้วยคคางและกุดนางโย หนองกระทุ่มเป็นที่ใช้สอย แต่ท้าวบัวทองไม่เห็นด้วยเพราะเกรงว่าหน้าแล้งน้ำจะไม่มีพอใช้ในการอุปโภค บริโภค และมีความเห็นว่าด้านตะวันตกบ้านลาดริมฝั่งแม่น้ำชี มีทำเลที่เหมาะสมกว่า เพราะน้ำอุดมสมบูรณ์ และสามารถใช้เป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำได้ด้วย แต่ท้าวมหาชัยก็ไม่เห็นด้วย เพราะบริเวณดังกล่าวเป็นที่ลุ่ม เกรงว่าน้ำจะท่วมได้ ทั้งเป็นบริเวณที่แคบจะขยายตัวเมืองต่อไปคงไม่เหมาะสม ด้วยความเห็นที่ไม่ตรงกันในการเลือกที่ตั้ง เพราะต่างก็มีเหตุผลไม่เหมือนกัน พระยาขัติยะวงศา คงมีความเกรงใจทั้งสองคนเพราะเป็นคนในตระกูลเดียวกัน จึงให้เขียนใบบอก “ขอตั้งบ้านลาดกุดยางโยเป็นเมือง”

รูปภาพ แสดงบริเวณตำแหน่งบ้านลาดและกุดยางใหญ่ (กุดนางโย)

- เหตุปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐาน

(1) ปัจจัยทางด้านความสัมพันธ์ของเครือญาติ

(2) ปัจจัยทางภูมิประเทศ และภูมิศาสตร์ เช่น ที่ดินระหว่างห้วยคคางและกุดนางโย เพราะเป็นโคกเนินสูงน้ำไม่ท่วมถึง

(3) ปัจจัยทางด้านสังคม คือการเล็งเห็นถึงความสัมพันธ์ของการดำรงชีพของคนในเมืองกับ

แหล่งน้ำ โดยอาศัยน้ำเป็นที่ใช้สอย บริโภคของประชาชน

(4) ปัจจัยทางด้านคมนาคม ที่สามารถใช้เป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำได้ด้วย และเป็นการติดต่อทางด้านการค้าด้วยเช่นกัน

การเกิดชุมชนแห่งแรกในเมืองมหาสารคาม

ในพ.ศ. 2415 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ โปรดเกล้าฯ ให้มีตราตั้งเมืองมหาสารคามและหัวเมืองตะวันออกว่า ให้ยกเลิกธรรมเนียมตั้งข้าหลวงกองสักที่มาสักเลขตามหัวเมือง และขอให้ไพร่บ้านพลเมืองไปอยู่ในความปกครองของเมืองใดก็ได้ตามใจสมัคร ในปีนั้นพลเมืองของร้อยเอ็ดได้พากันอพยพมาขอขึ้นอยู่กับเมืองมหาสารคามอย่างมากมาย ทำให้เกิดการขยายตัวของเมืองมากขึ้น เดิมที พ.ศ. 2336 มีการตั้งบ้าน โดยคนจากสุวรรณภูมิอพยพมาตั้งบ้านเป็นบ้านแมต บ้านนางโย บ้านสองและมีวัดนางโย (เปลี่ยนชื่อเป็นวัดใต้ และเปลี่ยนอีกครั้งเป็นวัดอุทัยทิศในปัจจุบัน) และขยายตัวเมือง โดยการตั้งบ้านจาน และวัดบ้านจาน (วัดกลาง เปลี่ยนชื่อเป็นวัดอภิสิทธิ์ในปัจจุบัน) ต่อมา เมื่อ พ.ศ.2412 แล้วสถานภาพของเมืองมหาสารคามก็เปลี่ยนแปลงไป กลายเป็นเมืองใหญ่ เกิดชุมชนแห่งแรกในเขตเมืองมหาสารคาม โดยการขยายตัวในเมืองมหาสารคาม นั้นโดยที่ท้าวมหาชัย (กวด) ได้พาผู้คนอพยพออกจากเมืองร้อยเอ็ดมาตั้งอยู่บริเวณวัดดอนเมืองหรือ “วัดข้าวฮ้าว” (วัดธัญญาวาสในปัจจุบัน) แล้วได้มีการตั้งศาลหลักเมือง และเกิดเป็นชุมชนขึ้น

รูปภาพ แสดงวัดข้าวฮ้าว หรือวัดธัญญาวาส และศาลหลักเมืองในปัจจุบัน

รูปภาพ แสดงบริเวณชุมชนธัญญา

- เหตุปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐาน

(1) ปัจจัยทางด้านภูมิประเทศและภูมิศาสตร์ กล่าวคือการดูจากสภาพพื้นที่ที่เป็นที่ดอน หรือเนิน เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาน้ำท่วม ที่จะเกิดขึ้นกับชุมชน

การเกิดชุมชนและโฮงเจ้าเมืองในเมืองมหาสารคาม

หลังจาก พ.ศ.2412 เกิดชุมชนเมืองมหาสารคามบริเวณวัดดอนเมืองหรือ “วัดข้าวฮ้าว” (วัดธัญญาวาสในปัจจุบัน) แล้วได้มีการตั้งศาลหลักเมือง และเกิดเป็นชุมชนขึ้น แต่อยู่ได้

ประมาณ 6 เดือน ด้วยเหตุที่ว่าอยู่ห่างไกลจากแหล่งน้ำในการอุปโภคบริโภค จึงได้เคลื่อนย้ายมาอยู่ระหว่างกุดยางใหญ่หนองท่อม (หนองกระทุ่มในปัจจุบัน) ซึ่งเป็นชุมชนเล็กๆ ที่มีวัดประจำหมู่บ้านอยู่แล้ว ได้แก่ วัดนางไย (วัดอุทัยทิศในปัจจุบัน) และชุมชนวัดบ้านจาน (วัดอภิสิริในปัจจุบัน) เมื่อพระเจ้าริญราชเดช (กวต) ได้มีการตั้งคุ่มเจ้าเมืองอยู่บริเวณที่ราบระหว่างกุดยางใหญ่กับห้วยคะคาง ซึ่งอยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือของหนองกระทุ่ม โดยได้สร้างโฮงเจ้าเมือง(บ้าน) เป็นที่ว่าราชการไปในตัว ด้านเหนือของโฮงเจ้าเมืองได้สร้างโรงพักตำรวจ ส่วนด้านใต้โฮงเจ้าเมืองได้สร้างคุกสำหรับขังนักโทษ และยังได้สร้างวัดเหนือในปีเดียวกัน(วัดมหาชัยในปัจจุบัน)

รูปภาพ แสดงบริเวณกุดนางไย

รูปภาพ แสดงพื้นที่หนองกระทุ่ม

- เหตุปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐาน

(1) ปัจจัยทางด้านปัญหาด้านดำรงชีพของชุมชน ด้วยเหตุผลที่ว่าอยู่ห่างไกลจากแหล่งน้ำในการอุปโภคบริโภค

(2) มีฐานของการตั้งของชุมชนเดิมอยู่คือชุมชนบ้านแมด บ้านนางไย ที่มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนเดิม

(3) ปัจจัยทางด้านภูมิประเทศและภูมิศาสตร์ ที่มีกุดนางไยเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญ

การเกิดชุมชนการค้าในเมืองมหาสารคาม

หลังจากการย้ายเมืองมาตั้งอยู่บริเวณบ้านจาน แล้ว ราษฎรได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ด้านทิศใต้ของโฮงเจ้าเมือง คือ บริเวณระหว่างวัดเหนือ (วัดมหาชัย) วัดกลาง(วัดอภิสิริ) กลางหมู่บ้าน จะมีบริเวณกว้างโล่ง เป็นที่จัดกิจกรรมประเพณีต่างๆ รวมถึงเป็นสถานที่วิ่งเล่นของเด็กๆในชุมชน ชาวบ้านเรียกบริเวณนี้ว่า “เดินบ้านใหญ่” (ปัจจุบัน คือบริเวณวงเวียนสามแยกตะวันตกของวัดอภิสิริ) จากนั้นมีการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ มีการค้าระหว่างเมืองต่างๆ โดยใช้เส้นทางห้วยคะคางเป็นเส้นทางคมนาคม โดยที่ทางตะวันตกของวัดอภิสิริ เป็นย่านการค้าเก่าแก่ ชาวบ้านเรียกว่า “ตลาดสี่กั๊ก” มีพ่อค้าต่างบ้านต่างเมืองมาค้าขาย และได้พักอาศัยที่ศาลาวัด “ท่าแขก” (วัดโพธิ์ศรีในปัจจุบัน) ได้ตั้งโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาแห่งแรกของเมืองมหาสารคามที่วัดนี้ ในภายหลังได้ย้ายไปตั้งอยู่ทางตะวันตกของศาลากลาง คือโรงเรียนสารคามพิทยาคมในปัจจุบัน นอกจากนี้ได้มีการขยายตัวของที่อยู่อาศัยมากขึ้น มีการปลูกเรือนแบบจีนในช่วงที่ชาวจีนได้เข้ามาตั้งบ้านเรือนค้าขายในเมืองมหาสารคาม โดยที่เรือนแบบนี้เป็นลักษณะเป็นตึกดิน ก่อสร้างเป็นห้องๆ เป็นห้องแถว (ยังคงหลงเหลือบางหลังในปัจจุบัน) และมีการสร้างโฮงเจ้าเมืองที่ 2 ที่บริเวณถนนนครสวรรค์ การขยายตัวเมืองและความเจริญ จะขยายตัวเมืองยึดโยงความสัมพันธ์กับเส้นทางคมนาคมที่เริ่มมีการพัฒนาขึ้นมา คือ จะอยู่บริเวณถนนราชเดช และกระจายไปตามถนนนครสวรรค์ แต่เป็นที่สังเกตในช่วงนั้นการ

ขยายตัวของเมืองมหาสารคามยังไม่มี การขยายตัวของเมืองไปทางทิศตะวันออกมากนัก เนื่องจากสาเหตุ ผู้คนไม่กล้าข้ามสะพานไม้เล็ก ผ่านกุดนางใยเพราะช่วงนั้นกุดนางใยมีจระเข้ชุกชุมและดุร้ายมาก ทำให้ผู้คนไม่กล้าใช้เส้นทางนี้มากนัก

รูปภาพ แสดงถนนการค้าถนนนครสวรรค์ในปัจจุบัน

- เหตุปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐาน

(1) ปัจจัยทางเศรษฐกิจด้านการค้าระหว่างเมืองทำให้เกิดการขยายตัวที่เชื่อมต่อกับเส้นทางคมนาคม โดยในอดีตนั้นเส้นทางคมนาคมมีความสำคัญมาก

(2) การขยายตัวตามแหล่งค้าขาย เช่น พื้นที่รอบๆตลาดสี่กั๊ก

(3) ปัจจัยทางด้านคมนาคม เริ่มมีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางบก ทำให้เริ่มมีการขยายตัวของอาคารบ้านเรือนตามเส้นถนนนครสวรรค์

(4) การขยายตัวของพื้นที่บริการสาธารณะต่างๆ เช่น วัด โรงเรียน

การเกิดการขยายตัวของชุมชนกับ

พื้นที่ราชการในเมืองมหาสารคาม

ในปี พ.ศ.2457-2458 ได้มีการขยายตัวของเมืองมากขึ้น โดยในปี พ.ศ.2457 ได้มีการย้ายสถานที่ราชการ ได้แก่ ศาลากลางจังหวัด ศาลจังหวัด ที่ว่าการอำเภอ สถานีตำรวจ คุก ออกจากคุ้มวัดโพธิ์ศรี มายังบริเวณทางตะวันตกของเมืองบริเวณถนนนครสวรรค์ตัดกับถนนผดุงวิถี

เป็นที่ตั้งของศาลากลาง ศาลจังหวัด และฝั่งตรงข้ามเป็นบ้านพักผู้ว่าราชการจังหวัด โดยทางทิศตะวันตกถนนวรบุตรที่ตัดกับถนนนครสวรรค์ เป็นที่ตั้งของสุขศาลา (โรงพยาบาล) และบ้านพักของนายอำเภอ และเรือนจำไกลออกไป ทำให้มีการขยายตัวของเมืองมากขึ้นตามถนนนครสวรรค์ รวมถึงทางทิศใต้ของเมืองได้มีการสร้างวัดแห่งใหม่เรียกว่า “วัดทุ่ง” หรือวัดนาควิชัยในปัจจุบัน ในปี พ.ศ. 2458 ได้มีการสร้างตลาดสดแห่งใหม่ขึ้น (บริเวณโรงพยาบาลนทร์แสงเจริญรามา ธนาคารทส.ในปัจจุบัน) โดยเรียกว่าตลาดเจริญ ตลาดสดแห่งนี้ได้ย้ายตลาดสดไปยัง “ตลาดของเรา” หรือตลาดสดเทศบาลในปัจจุบัน (บริเวณตรงข้ามสถานีตำรวจภูธรเมืองมหาสารคามในปัจจุบัน) และในปี พ.ศ. 2467 ได้มีการพัฒนาด้านการศึกษาการสร้างโรงเรียนสารคามพิทยาคม บริเวณถัดจากศาลากลางและศาล รวมถึงโรงเรียนอนุบาลมหาสารคาม โรงเรียนผดุงนารี ตามมา ทำให้พื้นที่เมืองมีการขยายตัวออกมา

รูปภาพ แสดงบริเวณศูนย์ราชการเดิมในเมือง

รูปภาพ แสดงบริเวณหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

รูปภาพ แสดงพื้นที่ตลาดสดเทศบาลเมืองมหาสารคาม

- เหตุปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐาน

(1) ปัจจัยทางด้าน การปกครอง มีการย้ายศูนย์ราชการออกมาทำให้รูปแบบการขยายตัวของเมืองเป็นรูปแบบที่ขยายตัวตามพื้นที่แหล่งสาธารณูปการของเมือง

(2) การสร้างวัดเพิ่มเติมและทำให้เกิดชุมชนขึ้นตามมา

(3) การขยายตัวตามแหล่งค้าขาย เช่นพื้นที่รอบๆตลาดเจริญ และตลาดสดเทศบาล

(4) การพัฒนาด้านการศึกษาในเมืองมหาสารคาม

การเกิดชุมชนกับการพัฒนาเส้นทางคมนาคมในเมืองมหาสารคาม

ความเจริญจากภายนอกเริ่มปรากฏให้เห็นชัดในเมืองมหาสารคาม คือ การสร้างถนนเชื่อมระหว่างเมือง ในปี พ.ศ. 2466 ได้เริ่มมีการสร้างถนนลูกรังเชื่อมระหว่างจังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดร้อยเอ็ด ต่อมาได้สร้างเส้นทางจากเมืองขอนแก่นมายังอำเภอโกสุมพิสัย และอำเภอเมืองมหาสารคาม ในปี พ.ศ.2468 ได้มีการก่อสร้างเส้นทางจากมหาสารคามถึงบ้านไผ่ ที่เชื่อมต่อกับสถานีรถไฟขนส่งสินค้าไปยังนครราชสีมาและกรุงเทพฯ และยังมี การสร้างเส้นทางเชื่อมโยงกับพื้นที่ต่างๆในเมือง เช่นสะพานข้ามห้วยคะคาง และแหล่งน้ำอื่นๆ

ประมาณปี พ.ศ. 2475 เมืองมหาสารคามได้ขยายตัวอย่างช้าๆ โดยขยายลงไปทางทิศใต้ของถนนนครสวรรค์ และเน้นเป็นการพัฒนาพื้นที่เมืองบริเวณถนนนครสวรรค์ที่

เป็นย่านเศรษฐกิจของเมืองมหาสารคามให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น การพัฒนาถนนนครสวรรค์จากถนนดินทรายเป็นถนนลูกรัง การสร้างอาคารต่างๆ ในปี พ.ศ. 2477 ได้มีการขุดคลองสมถวิล ด้วยจุดประสงค์ที่จะให้เมืองมหาสารคามมีน้ำล้อมรอบเพื่อการใช้สอย อุปโภค และประโยชน์ด้านกสิกรรม โดยเป็นจุดเชื่อมกุดนางใยตรงไปจนจรดห้วยคะคาง นับเป็นการเปิดพื้นที่การขยายตัวของเมืองในเวลาต่อมา

รูปภาพ แสดงถนนนครสวรรค์

รูปภาพ แสดงบริเวณคลองสมถวิล

- เหตุปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐาน

(1) ปัจจัยทางด้าน การคมนาคมที่เน้นการเชื่อมโยงกับเมืองต่างๆโดยรอบ รวมถึงการพัฒนาาระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการภายในพื้นที่เมืองให้มีประสิทธิภาพ

(2) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ โดยการพัฒนาพื้นที่เดิมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

(3) การตัดพื้นที่คลอง เพื่อประโยชน์ด้านต่างๆของเมือง

3) ยุคปี พ.ศ.2479-2540 การขยายตัวของเมืองมหาสารคามเป็นเทศบาล

จากการจัดตั้งเทศบาลเมืองมหาสารคามดังกล่าว นายบุญช่วย อัดถากร ดำรงตำแหน่งนายกเทศมนตรี และได้ดำรงตำแหน่งนานถึง 22 ปี โดยได้รับเลือกตั้งเป็นระยะๆ นับตั้งแต่ดำรงตำแหน่งนายกเทศมนตรีเมืองมหาสารคามคนแรก บทบาทในการพัฒนาได้เป็นพัฒนาสถานที่สำคัญต่างๆ ในช่วงปี พ.ศ.2533-2538 ได้มีการเปลี่ยนแปลงที่เห็นชัด คือ การเพิ่มจำนวนของประชากรในเมืองมหาสารคามและการที่กลุ่มพ่อค้า นักธุรกิจ ข้าราชการบำนาญกลุ่มหนึ่ง ได้มีบทบาทในการบริหารเทศบาล โดยทำให้ชุมชนได้มีการขยายตัวมากขึ้นทั้งทางด้านเศรษฐกิจ โดยมีการขยายตัวตามเส้นทางสายต่างๆ เช่น บริเวณทางนครสวรรค์ไปทางทิศใต้ จากโรงพยาบาลไปทางบ้านไผ่ เป็นต้น

การเกิดชุมชนกับการพัฒนาสถาบันการศึกษาในเมืองมหาสารคาม

ในช่วง ปี 2510 บริเวณชุมชนโนนศรีสวัสดิ์ ได้มีการขยายตัวและขยายการตั้งถิ่นฐานมากขึ้น เนื่องจากการขยายตัวของสถาบันการศึกษาที่สำคัญของจังหวัด 2 แห่ง คือ วิทยาลัยครูมหาสารคาม (พัฒนามาเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม) ซึ่งมีมาก่อนอยู่แล้ว และ วิทยาลัยวิชาการศึกษา ในปี พ.ศ. 2511 (พัฒนามาเป็นมหาวิทยาลัยมหาสารคาม) ทำให้มีการขยายตัวของพื้นที่อยู่อาศัยมากมาย รวมถึงน้ำประปา เป็นต้น ทำให้มีผู้คนอพยพมาตั้งหลักแหล่งมากขึ้นตามลำดับ จนกระทั่งในปี พ.ศ.2539-2540 ได้มีการพัฒนาสถาบันการศึกษา โดยมีการจัดงบประมาณในการพัฒนามากมาย รวมถึงการที่ยังได้มีการขยายการรับนักศึกษาเพิ่มขึ้น เพื่อสนองความต้องการของผู้ปกครองและรัฐบาล ทำให้เกิดการขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็ว ทั้งอาคารพาณิชย์ อาคารหอพัก ห้องแถวต่างๆ บ้านจัดสรร เป็นต้น

รูปภาพ แสดงมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

รูปภาพ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

- เหตุปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐาน

(1) ปัจจัยทางด้านการการเมืองการปกครอง ที่มีการแบ่งเขตเทศบาลเมืองที่ชัดเจน รวมถึงมีการจัดการบริหารเมือง ที่ดีขึ้น

(2) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ โดยการพัฒนาที่ตอบสนองการพัฒนาเมืองให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

(3) ปัจจัยด้านการคมนาคม คือมีการพัฒนาเส้นทางที่เชื่อมโยงกับเมืองต่างๆ และเกิดการขยายตัวตามริมถนนโดยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่เกี่ยวข้องการค้า (Strip Commercial)

(4) ปัจจัยด้านการขยายตัวทางด้านสถาบันการศึกษา โดยมี สถาบันการศึกษา หลัก ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาสารคามและ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม เป็นศูนย์กลางของพื้นที่การพัฒนา

(5) การพัฒนาที่ตอบสนองการใช้งานของคน que เข้าในพื้นที่ที่มีมากขึ้น

4) ยุคปี พ.ศ.2540 -จนถึงปัจจุบัน

ทั้งนี้ในปัจจุบันเทศบาลเมืองมหาสารคาม ได้มีการแบ่งเขตการปกครองของชุมชนที่ชัดเจน โดยมี ทั้งหมด 30 ชุมชน รวมถึงการมีกฎหมายผังเมืองรวมในการควบคุมการขยายตัวของเมือง และด้วยเหตุผลต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเมืองมหาสารคาม เป็นแบบตั้งบ้านเรือนตามแนวยาวของถนน (Road Linear Settlement) ย่านการค้าใจกลางเมืองอยู่บริเวณถนนนครสวรรค์ และถนนผดุงวิทย์ โดยพื้นที่ชุมชนจะเกาะตัวหนาแน่นบริเวณถนนนครสวรรค์ ถึงบริเวณริมคลองสมถวิล มีการขยายตัวของชุมชนที่อยู่อาศัยเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากการขยายตัวทางการศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาสารคามและมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและสภาพทางสังคม มีอาคารพาณิชย์และอาคารพักอาศัยประเภทหอพักเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว และในปี พ.ศ. 2555 มีการพัฒนาศูนย์การค้าแห่งใหม่ ได้แก่ ห้างเสริมไทยคอมเพล็กซ์ ทำให้เริ่มมีการขยายตัวของเมืองเพิ่มขึ้น โดยมีการพัฒนาพื้นที่ที่อยู่อาศัย ประเภทต่างๆ มากมาย เช่น บ้านจัดสรร อาคารพาณิชย์ คอนโด อาคารหอพัก ต่างๆ เป็นต้น

- เหตุปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐาน

(1) ปัจจัยทางด้านทางการเมืองการปกครอง ที่มีการแบ่งเขตเทศบาลเมืองที่ชัดเจน รวมถึงมีการจัดการบริหารเมือง ที่ดีขึ้น

(2) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ โดยมีพัฒนาเมืองให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

รูปภาพ แสดงพื้นที่ห้างเสริมไทยคอมเพล็กซ์

รูปภาพ แสดงชุมชนบริเวณโดยรอบ
ห้างเสริมไทยคอมเพล็กซ์

สรุปวิวัฒนาการของเมืองและเหตุปัจจัย การเกิดเมืองมหาสารคาม ในด้าน วิวัฒนาการของเมืองกับความสัมพันธ์ ด้านมิติทางประวัติศาสตร์

สามารถสรุปปัจจัย ของวิวัฒนาการของเมืองมหาสารคามได้เป็น 7 หัวข้อดังนี้

1) การถิ่นฐาน โดยตั้งบนพื้นที่เนินเพื่อหนีปัญหาน้ำท่วมโดยมีการสร้างพื้นที่ศาลหลักเมืองและเกิดชุมชนโดยรอบ

2) การตั้งถิ่นฐานบริเวณใกล้พื้นที่แหล่งน้ำ ได้แก่ พื้นที่กุดนางโย เป็นพื้นที่แรกของการเกิดชุมชนเมืองมหาสารคาม หนองกระทุ่ม แหล่งน้ำที่สำคัญ และมีพื้นที่วัดอุทัยทิศ และวัดอภิสิทธิ์เป็นสถานที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของเมือง

3) การตั้งถิ่นฐานโดยขยายตัวโดยรอบพื้นที่ราชการในช่วงแรก โดยมีพื้นที่ราชการที่สำคัญ ได้แก่ วัดโพธิ์ โสงเจ้าเมือที่ 1 และโสงเจ้าเมือที่ 2

4) การขยายตัวที่ยึดโยงกับพื้นที่การค้า พื้นที่ที่มีความสำคัญทางด้านการค้า ได้แก่ พื้นที่วัดโพธิ์ศรี (วัดท่าแขก) อาคารบ้านดิน และพื้นที่การค้าเดิม

5) การตั้งถิ่นฐานโดยขยายตัวโดยรอบพื้นที่ราชการแห่งใหม่ โดยมีพื้นที่ราชการที่สำคัญ ได้แก่ อาคารศาลเมืองมหาสารคาม อาคารที่ว่าการอำเภอเมืองมหาสารคาม พระพุทธกัณฑ์ทวีชัย และหอนาฬิกา

6) การขยายของพื้นที่ชุมชนตามเส้นทางคมนาคมและพื้นที่คลองน้ำที่สำคัญ พื้นที่ที่มีความสำคัญ ได้แก่ พื้นที่ถนนนครสวรรค์ ถนนผดุงวิทย์ และคลองสมถวิล

7) การขยายตัวตามพื้นที่สถาบันการศึกษาและพื้นที่พาณิชยกรรมใหม่ ของเมือง

โดยพื้นที่ที่มีความสำคัญ คือพื้นที่ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ความสัมพันธ์ของการตั้งถิ่นฐานกับสภาพแวดล้อมและแนวทางการพัฒนา ที่เกี่ยวข้องความสัมพันธ์ของวิวัฒนาการของเมือง

การตั้งถิ่นฐาน	ความสัมพันธ์สภาพแวดล้อม	แนวทางการพัฒนาที่เกี่ยวข้อง ความสัมพันธ์ของวิวัฒนาการของเมือง
1) ยุคก่อน ปี พ.ศ.2402 การเกิดกลุ่มบ้านเมือง ลุ่มน้ำ ชัตอนกลาง (สุวรรณภูมิ)	เป็นการขยายตัวเมืองตามแม่น้ำสายต่างๆที่ เชื่อมและยึดโยงกับแม่น้ำโขงที่มีฐานจากเมือง จำปาศักดิ์ เนื่องจากด้านการคมนาคม และยึด ติดกับการตั้งถิ่นฐานกับแหล่งน้ำที่เป็นแหล่งทำ มาหากิน	การศึกษารูปแบบที่เป็นรากฐานของประวัติศาสตร์ ของเมืองที่สอดคล้องกับความสัมพันธ์กับมิติทาง สังคม และวัฒนธรรมเดิมของพื้นที่เมือง มหาสารคาม และดูความสัมพันธ์กับแหล่งอารย ธรรมต่างๆที่เกี่ยวข้อง
2) ยุคปี พ.ศ.2408-2416 การเกิดเมืองมหาสารคาม	ปัจจัยทางภูมิประเทศ และภูมิศาสตร์ ได้แก่ ที่ดินระหว่างห้วยคะคางและกุดนางโย เพราะ เป็นโคกเนินสูงน้ำไม่ท่วมถึง ที่ดินชุมชนบ้านลาด เนื่องจากด้านการคมนาคม และยึดติดกับการตั้งถิ่นฐานกับแหล่งน้ำที่เป็น แหล่งทำมาหากิน	การศึกษาเหตุปัจจัย หรือข้อจำกัดของพื้นที่ ที่เป็น เหตุของการตั้งเมืองเพื่อแก้ปัญหาพื้นที่ที่มี ความสำคัญกับการเกิดเมือง
2.1) การเกิดชุมชนแห่ง แรกในเมืองมหาสารคาม	ปัจจัยทางด้านภูมิประเทศและภูมิศาสตร์ กล่าวคือการดูจากสภาพพื้นที่ที่เป็นที่ดอน หรือ เนิน เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาน้ำท่วม ที่จะเกิดขึ้นกับ ชุมชน	การศึกษาเพื่อการพัฒนาพื้นที่ที่มีความสำคัญ ทางด้านประวัติศาสตร์ที่สามารถส่งเสริมหรือ พัฒนาให้เป็นที่ยี่นรู้ของเมืองมหาสารคามได้ โดยศึกษารูปแบบ หรือลักษณะทางกายภาพของ พื้นที่โดยรอบ

การตั้งถิ่นฐาน	ความสัมพันธ์สภาพแวดล้อม	แนวทางการพัฒนาที่เกี่ยวข้อง ความสัมพันธ์ของวิวัฒนาการของเมือง
2.2) การเกิดชุมชนและ โฮงเจ้าเมืองในเมือง มหาสารคาม	ปัจจัยทางด้านภูมิประเทศและภูมิศาสตร์ ที่มีกุด นางใยเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญ	- การศึกษารูปแบบที่เป็นรากฐานของ ประวัติศาสตร์ ของเมืองที่สอดคล้องกับ ความสัมพันธ์กับมิติทางสังคม และวัฒนธรรมเดิม ของพื้นที่เมืองมหาสารคาม และสามารถส่งเสริม หรือพัฒนาให้เป็นที่ยอมรับของเมืองมหาสารคามได้
2.3) การเกิดชุมชน การค้าในเมืองมหาสารคาม	ปัจจัยทางด้านการคมนาคม เริ่มมีการพัฒนา เส้นทางคมนาคมทางบกทำให้เริ่มมีการขยายตัว ของอาคารบ้านเรือนตามเส้นถนนนครสวรรค์ และเริ่มมีการขยายตัวไปตามที่ราบของเมือง ต่าง ๆ	- การพัฒนาหรือการส่งเสริมที่เป็นถนนการค้าเดิม โดย รักษาพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ รูปแบบของอาคารที่มีความสำคัญในอดีต - การศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมในอดีตเพื่อ การสร้างความสัมพันธ์ ของรูปแบบของ สถาปัตยกรรมจากอดีตจนถึงปัจจุบันตลอดจน รูปแบบที่จะเกิดขึ้นในอนาคต
2.4) การเกิดการ ขยายตัวของชุมชนกับพื้นที่ ราชการในเมืองมหาสารคาม	ปัจจัยทางด้านการคมนาคม เริ่มมีการพัฒนา บริเวณพื้นที่ที่ราบโดยรอบพื้นที่ศูนย์ราชการ	- การศึกษารูปแบบการใช้พื้นที่ในอดีต รวมถึงการ สร้างเสริมพื้นที่ว่างสาธารณะ(Public Open Space) ในเมือง ที่สามารถเล่าเรื่องถึงความสำคัญ ในอดีตรวมถึงสอดคล้องกับการพัฒนาที่ต้องสนอง ความต้องการในใช้พื้นที่ในปัจจุบัน
2.5) การเกิดชุมชนกับ การพัฒนาเส้นทางคมนาคม ในเมืองมหาสารคาม	ยึดโยงกับเส้นทางคมนาคม กับพื้นที่ริม คลองสมถวิล	- การศึกษาเพื่อการควบคุมการขยายตัวของเมือง ที่อาจจะทำให้เกิด การกระจายตัวของเมืองแบบ กระจัดกระจาย (Urban Sprawl) - การควบคุมการขยายตัวของเมืองรูกล้ำพื้นที่ สาธารณะ และพื้นที่ที่เป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ของ เมืองต่อไป
3) ยุคปี พ.ศ.2479-2540 การขยายตัวของเมือง มหาสารคามเป็นเทศบาล	เริ่มมีขยายตัวตามเส้นทางที่เชื่อมโยงกับเมือง ต่าง ๆ และเกิดการขยายตัวตามริมถนนโดยส่วนใหญ่ ใหญ่เป็นพื้นที่ที่เกี่ยวข้องการค้า (Strip Commercial)	- การศึกษาเพื่อการควบคุมการขยายตัวของเมือง ที่อาจจะทำให้เกิด การกระจายตัวของเมืองแบบ กระจัดกระจาย (Urban Sprawl) มีการควบคุม เรื่องของการใช้ประโยชน์ที่ดิน
4) ยุคปี พ.ศ.2540 - จนถึง ปัจจุบัน	ขยายพื้นที่ไปตามพื้นที่ที่สามารถพัฒนาได้ ตามที่ราบต่างๆกระจายออกไปตามพื้นที่ทาง เศรษฐกิจของเมือง	- การศึกษาเพื่อการควบคุมการขยายตัวของเมือง

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- สามารถเข้าใจถึงลักษณะของการเกิด
ชุมชนเมืองในลักษณะที่มีความชัดเจนในด้านการ
ใช้เครื่องมือที่เป็นแผนที่ ในเรื่อง (1) รูปแบบทาง
ผังเมือง (The Urban setting) (2) Sense of
Place (3) การเชื่อมโยงภายในพื้นที่ (Internal
Link)

- ทำให้คนในพื้นที่ได้เข้าใจในพื้นที่ และ
ถิ่นฐานของตัวเองมากขึ้น สามารถเป็นแนวทาง
ของการสร้างอัตลักษณ์กับเมืองมหาสารคามได้

ข้อจำกัดในการวิจัย

- การศึกษาเรื่องของประวัติศาสตร์เมือง
นั้นมีการแปลความหมายของผู้เขียนที่หลากหลาย
ทำให้ผู้วิจัย ต้องมีการศึกษาและวิเคราะห์
เหตุการณ์ต่างๆรวมกัน ซึ่งอาจทำให้เนื้อหา
บางส่วนได้ขาดหายไป

- การบันทึกเรื่องราวในอดีตนั้นส่วนใหญ่
เป็นเพียงคำบรรยายกับรูปภาพซึ่งไม่มีการบันทึก
เป็นรูปแบบแผนที่ที่จะสามารถสื่อความหมายที่
ชัดเจนได้

- การบอกเล่า หรือข้อมูลจากการสัมภาษณ์เป็นการสัมภาษณ์จากผู้เฒ่าผู้แก่ของคนในเมือง ซึ่งไม่มีการอ้างอิงที่ชัดเจนของเนื้อหา

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยขั้นต่อไป

ในการวิจัยขั้นต่อไปนั้นประเด็นที่สำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์ของเมืองที่จะหาเหตุและปัจจัยของวิวัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของเมืองนั้น ซึ่งมีข้อมูลเอกสารที่หลากหลาย รวมทั้งทางการสัมภาษณ์ ทำให้ในการวิเคราะห์และสรุปเนื้อหา ต้องมีการจัดเตรียมการตรวจสอบข้อมูลที่

ชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยผ่านกระบวนการศึกษาข้อมูลและการตรวจสอบอย่างเป็นระบบ ทั้งทางด้านข้อมูลเชิงคุณภาพ เชิงประวัติศาสตร์ และการทำงานที่จะทำให้เกิดงานที่ประสิทธิภาพอย่างแท้จริง จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้พบว่า ประเด็นเรื่องของการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่จะต้องมีความพร้อมและมีการสนับสนุนที่มากกว่านี้ ประเด็นสุดท้ายควรส่งเสริม การให้ความรู้ ข้อมูลในเรื่องราวของประวัติศาสตร์เมืองให้กับชุมชน เพื่อให้ชุมชนทราบและภาคภูมิใจในถิ่นที่อยู่อาศัยของตัวเอง

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการพัฒนาเทศบาลเมืองมหาสารคาม. (2555) *แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ.2555-2557) ของเทศบาลเมืองมหาสารคาม*. เทศบาลเมืองมหาสารคาม,
- กองวิชาการและแผนงาน เทศบาลเมืองมหาสารคาม. (2554) *แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเทศบาลเมืองมหาสารคาม(พ.ศ.2554 -2557)*. เทศบาลเมืองมหาสารคาม,
- ผศ.ดร.ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ , ผศ.ธีรชัย บุญมาธรรม และ ทม เกตุวงศา. (2546) *โครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์เมืองศูนย์รวม เผยแพร่ และจำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน จังหวัดมหาสารคาม (ฝ่ายวิชาการ)*. เทศบาลเมืองมหาสารคาม
- ผศ.ธีรชัย บุญมาธรรม. (2546) *พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เมืองมหาสารคาม*. เทศบาลเมืองมหาสารคาม, *โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์*. (2516)
- อารีรัตน์ อัดถากร อนุสรณ์. กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์. (2522) *อนุสรณ์ คุณแม่ทุเรียน (อัดถากร) ทองโรจน์*. กรุงเทพมหานคร
- บุญช่วย อัดถากร. (2536) *ประวัติศาสตร์ภาคอีสาน และเมืองมหาสารคาม และผลงานต่างๆมหาสารคาม*
- ศรีศักร วัลลิโภดม.(2540) *แอ่งอารยธรรมอีสาน: แฉหลักฐานโบราณคดีพลิกโฉมหน้าประวัติศาสตร์ไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 3. มติชน. กรุงเทพมหานคร
- Glenn T. Trewartha. (1969) *A Geography of Population : World Pattern*. New York.
- J.E. Spencer and W.L. Thomas. (1978) *Introduction Culture Geography*. New York